

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

XVII. évfolyam 2-3. szám Közgyűjteményekben ingyenes 2014. július

Ofen Jásán

Óbuda zsidóságának története

A valláshoz kapcsolódó tárgyak központi helyen, egy Dávid-csillagot formázó tárlóban

Az Óbudai Múzeum időszaki kiállítása, az Ofen Jásán – Óbuda zsidóságának története április 24-től október 31-ig tekinthető meg.

A kiállítás az óbudai zsidó közösség 18. század és az 1960-as évek vége közötti történetét mutatja be. A holokauszt emlékévé kapcsolásán a kiindulási alap az volt, hogy az antiszemitizmus vagy akár a rasszizmus az előítéletek, a sztereotípiák elterjedéséből merítkezik, azonban ezek eltorzított formái a legtöbb esetben semmilyen hasonlóságot sem mutattak a valósággal.

Viszont sokan azért hitték el ezeket az állításokat, mert

nem ismerték az érintett közösséget, tehát idegenként tekintettek rájuk. Ebből következhet, hogy ezeket az előítéleteket a legbiztosabban a megismerés által lehet megdönteni, aminek velejárója, hogy már nem idegenként tekintenek az érintett közösségre. (Ez lett a kiállítás remélt célja és eredménye.)

Így volt ez a zsidóság esetében is, hiszen olyan eltorzított, kisarkított negatív általánosítások érték és befolyásolták a korszak társadalmának véleményét, amelyek sokszor egyáltalán nem voltak kapcsolatban a valósággal.

(Folytatása a 8. oldalon.)

Az Erzsébet körút ékessége

120 éves a New York palota

Tervezője Hauszmann Alajos (Buda, 1847 – Velence, 1926), a budapesti Műegyetem professzora, a századforduló magyar neobarokk és szecessziós építészet meghatározó személyisége, aki Ybl Miklós halála után kapta meg a megbízást I. Ferenc József királytól a budai Királyi várpalota tovább-építésére.

Munkatársai voltak Giergl Kálmán (Pest, 1863 – Budapest, 1954) és Korb Flóris (Pest, 1860 – Budapest, 1930) fiatal építészek, akik Hauszmann jelentősebb munkáiban közreműködtek. Munkásságukat Hauszmann

így értékelte: „...nevezettek számos építkezéseimmél megosztották velem a munka terheit és gondjait... és támogatom e fiatal építészeket annak az állásnak az elfoglalásában, amely őket képességük folytán szakunk gyakorlásában megilleti.”

1891-ben tervpályázat útján Hauszmann Alajos elnyerte a megbízást tervezésre és a kivitelezés művezetésére, a New York Életbiztosító Társaság magyarországi megbízottja, Arányi Miksa által, az Erzsébet körúton lévő szabálytalan alakú telek (Folytatása a 8. oldalon.)

Díszes falikar a New York palota homlokzatán

Kőbánya Kossuth-serlege

Két hivatalos szimbóluma van Kőbányának, a címere és a zászlaja. Mindkettőt magunk alkottuk magunknak, 1993-ban, az önkormányzatiság hajnalán. Most bemutatok egy harmadi-

kat, amit elődeink hagytak ránk: a Kossuth-serleget. A díszke hely a Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény egyik főbb darabja.

1905-ben választásokat tartottak, mely eredménye-

ként a IX–X. kerület a fővárosban egyedül küldött függetlenségi képviselőt az országos gyűlésbe. A nagy nekibuzdulásban elhangzott a kezdeményezés egy olyan szimbólum létrehozására, amelynek „...látásakor, érintésekor az eszme tüze futja át minden csepp vé-

rünket és a lelkesedés azon igéért, melyekért őseink szellemet, anyagot, vért, életet, a földi boldogság minden örömét készek voltak feláldozni.” Az erre alkalmas lehetőséget egy Kossuth-díszserleg készítésében találták meg.

(Folytatása a 2. oldalon.)

Széttépett esztendők

A holokauszt budapesti emlékei

Budapest Főváros Levéltára „Széttépett esztendők A Holokauszt budapesti megéléstörténete Önazonosság, diszkrimináció és üldöztetés – személyi és családi iratok tükrében” című kiállítását június 11-én nyitották meg, a Magyar Levéltárosok Egyesülete által kezdeményezett Nyitott Levéltárak 2014 programsorozat első rendezvényeként.

A tárlat megnyitóján résztvevőket dr. Kenyeres István, a fővárosi levéltár főigazgatója köszöntötte. Egyben köszönetet mondott Szász Andrásnak, családi iratai kölcsönzéséért, majd ismertette a kiállítás rendezőit (Horváth J. András kurátor és Nagy Ágnes) és megvalósítóit.

Napjainkra a levéltárak a társadalom memóriájává váltak, kulturális értékmegőrző és értékteremtő szerepet

vállalva – mondta Tyekvicska Árpád, a Magyar Levéltárosok Egyesülete elnöke. Csomós Miklós, Budapest főpolgármester-helyettese kiemelte, hogy a 2. és 3. zsidótörvénnyel, az 1941-től bevezetett munkaszolgálatlalt több tabló is foglalkozik. Hangsúlyozta, hogy a tárlaton bemutatott dokumentumok hozzájárulnak közös múltunk megismeréséhez.

„Deportáló vagonok, haláltáborok, gázkamrák, tömeggyilkosságok, gátlástalan kegyetlenségek képeit idézi fel a holokauszt említése. Milyen kapcsolatban állt mindezzel annak az 1938/39-es tanévben érettségizett budapesti gimnáziumi osztálynak a tablóképe, amelyen a zsidó diákokat az osztálykép alsó sorában különítették el, és társaiktól eltérően nem szerepelhettek nem-

zeti viseletben? Hogyan magyarázta a Hitler hatalomra jutása utáni helyzetet egy Székesfehérvár úri társaságához tartozó zsidó ügyvéd pesti unokahúgának írt leveleiben? Mit érezhetett az I. világháború frontját megjárt, 1937-ből származó fotón egyenruhájában büszkén feszítő tartalékos hadnagy, amikor 1941-ben az illetékes parancsnokság egy „fecnin” értesítette, hogy munkaszolgálatosként a jövőben egyenruhát nem viselhet és rendfokozatát még „volt” jelzővel sem használhatja? Milyen helye volt a zsidó fiataloknak a cserkészmozgalmakban és mit jelentett számukra a kitasztás? Hogyan próbáltak a mindennapokban küzdeni a kirekesztésre ítélt jogaik maradékaiért és milyen segítségre számíthattak? Gondolnánk, hogy a zsidók sárga csillagos házakba költöztetésének traumáját drámai erővel tükrözik a BKV elődje, a BSZKRT baleseti jegyzőkönyvei? Mi történt a lakóházak, lakások falai között, milyen reakciókat hívott elő a lakótér faji alapú felosztásának tragikus kísérlete? Hogyan juttattak oda valakit, hogy elkeseredésében és tehetetlenség-

Dr. Kenyeres István főigazgató köszönti a kiállítás megnyitóján résztvevőket

ben haszontalanná vált magyar útlevelet tépje szét – jelképesen beteljesítve azok célját, akik őt és vele együtt százezreket kitagadtak a magyarságból?

Ezekre és számos hasonló kérdésre vonatkozó, eddig jobbára rejtve maradt forrásokat tár a nyilvánosság elé kiállításunk, zömmel az utóbbi években begyűjtött személyi és családi, valamint a kirekesztés és üldözés mindennapi rutinja során keletkezett hivatali iratok felhasználásával.” – olvashatjuk a tárlat meghívójában.

A fővárosi holokauszt eseményeit tematikus egységekben a levéltár aulájában kihelyezett molinókon, az emeleti kiállítótér vitrineiben és tárlóiban az eredeti dokumentumokkal szembesülve ismerhetjük meg szeptember 30-ig.

gáti

Budapest Főváros Levéltára aulájába kihelyezett molinók

Kőbánya Kossuth-serlege

• folytatás az első oldalról

A kőbányai Kossuth-serleg egy szecessziós stílusú ezüst tulipánt stilizáló, 50 centiméter magas, magyaros motívumokkal gravírozott, két darabból álló ötvösremek. A kelyhet fedő sisaketőt Kossuth – 1848. évi képe alapján mintázták – ezüst miniatűr mellszobra díszíti. A főmintázat közötti felületeket,

mívesen megmunkált kacsos szőlőlevelek fedik, utalás-ként a korában híresen finom boráról nevezetes Kőbányára. A kuparész peremén körfelírat olvasható: „Magyar Hazánk Függetlenségéért és Szabadságáért Élünk és Halunk.”

A felavató örömnapot 1908. november 5-én este 8 órakor tartották. Az estre hivatalosak voltak függetlenség-

gi miniszterek, képviselők, és a főváros valamint környéke függetlenségi köreinek küldöttei is. Hoitsy Pál Kossuth Ferenc és gróf Apponyi Albert miniszterelnök üdvözlését tolmácsolván tartotta meg avató beszédét, majd Kőbánya országgyűlési képviselője, Ballagi Aladár dr. következett. Persze a tokaji óborral telt kupa kézről-kézre járt, vagyis köszöntője végén több előadó is ünnepélyesen lendítette azt a ma-

gasba. Hock János, Kőbánya papja beszédét a helyi lap a következő módon méltatta: „A serleget igazán szólva, ő avatta szentté. (...) Ki tudná ezt tollal lefesteni! A tanulságok, a mélységek, az igazságok... hát újságba való ezek? Imádságos könyvbe, abba az imádságos könyvbe, amelyből hazánkért, annak önállóságáért, dicsőségéért és szabadságáért szoktunk imádkozni!...”

Verbai Lajos

Ybl Miklós hagyatéka

A 2014. év Ybl Miklós születésének 200. évfordulója, a Magyar Építészek Éve. Számtalan esemény köszönti a kitűnő építész, miközben az építész társadalom egésze felé is nagyobb figyelem fordul.

Ybl Miklós 1814. április 6-án született Székesfehérváron. 1825-től a bécsi politechnikum hallgatója. Kitűnő eredménnyel végezte el a két reáliskolai és a négy felsőbb osztályt. Bécsből hazatérve a budai Országos Építési Igazgatóságnál kívánt elhelyezkedni, azonban kérelmét elutasították. 1832 és 1836 között a kiváló klasszicista építész,

Pollack Mihály (1773–1855) irodájában dolgozott rajzolóként. A mesternél szerzett tapasztalatai egész későbbi életére hatással voltak. Céhes vándorlását id. Heinrich Koch irodájában, Bécsben kezdte, majd az építész megbízására építésvezetőként irányította a prágai Kinsky-palota átalakításának építését. 1840-től a müncheni Képzőművészeti Akadémián

Ybl sírja a Nemzeti Sírkertben
(Fotó: Ybl Egyesület)

folytatta tanulmányait, ezt követően olaszországi tanulmányútra indult.

Hazatérése után Pollack Mihály fiával, Ágostonnal társult. Építészeti Intézetük azonban nem bizonyult sikeresnek. Az 1840-es évek második felében Károlyi István gróf alkalmazásában uradalmi építészként tervezte a főtéri templomot és dolgozott a család vidéki birto-

kain. A főtéri építkezésekkel párhuzamosan emelte ma is álló első pesti bérházát, az Unger-házat.

Bérházak, paloták, kastélyok és középületek sora jelzi Ybl kiapadhatatlanul gazdag alkotószellemét a fővárosban és vidéken egyaránt. Két kiemelkedő feladatát, a Bazilika és a Királyi palota építését már nem tudta lezárni. Elkészítette viszont a palota kertjeit lezáró Várbazárt, az Operaházat, az egykori Fővámházat, a mai Corvinus Egyetem főépületét, a ferencvárosi plébániatemplomot, a mai Olasz Intézet otthonát (a Régi Képviselőházat), és közelében az Andrássy Gyula Német Nyelvű Egyetemet, az egykori Festetics-palotát.

„Ybl megtett annyit, amennyit a művészet és építészeti fejlődésünk érdekében, a fennforgott szerfölött nehéz hazai művészeti viszonyok közt tennie lehetett... nagyobb joggal követelheti hazai építészettünk terén nemcsak a mester, hanem az úttörő címét is, mint bárki más, mert első volt, aki oly

téren, amely eddig mondhatni, csaknem teljesen paragon hevert, tenni mert és tenni bírt!” – írta a mesteréről Ney Béla 1879 decemberében a Vasárnapi Újság hasábjain.

A Budapesti História Ybl Emlékülésén (április 2.) tartott előadás első részében a több mint 6500 darabos hagyatéka megtalálásának körülményeivel, feltárásának és közzétételének hosszú útjával ismerkedhetett meg a hallgatóság, amelynek végeredményeként a tervek nagy része ma már a világhálón is elérhető (archivportal.hu).

A második részben szubjektív válogatást kaptak az életműből. Két bérházzal, két pénztárral, ma is álló, illetve már elpusztult középületekkel ismerkedhetett meg a hallgatóság. Az életműben gazdasági és emlék épületek is megtalálhatók, amelyből szintén néhány példa bemutatásra került.

Az előadást természetesen gazdag képanyag illusztrálta a hagyatékból és Klösz György fényképeiből válogatva.

Hidvégi Violetta

2014 – Ybl Bicentenáriumi

YBL

A Magyar Építészet Éve – Ybl Emlékév

Az Ybl Egyesület kezdeményezésére országos szintű, az év végéig tartó programsorozattal emlékeznek meg a 19. század legnagyobb magyar építészére, Ybl Miklós születésének (Székesfehérvár, 1814. április 6. – Budapest, 1891. január 22.) bicentenáriumiára.

Január 22-én Ybl sírjánál, a Nemzeti Sírkertben tartott megemlékezéssel, majd a Bakáts téri Ferencvárosi Assisi Szent Ferenc Plébániatemplomban – Ybl Miklós tervezte – tartott ökumenikus istentisztelettel kezdődött meg a bicentenáriumi ren-

dezvények sora. Az események fő szervezője az Ybl Egyesület, a szervezeten belül is annak elnöke, Szmodits Júlia. Csak szemelgetve az érdekességekből: nekik köszönhetően március 20-án az Ybl Tervező Kft. építész műhely mutatkozott be; április 5-én a Várkert Bazár előtti Ybl-szobornál megrendezték a XIII. Ybl Miklós és a Magyar Építészek, Építőmesterek Ünnepe; április 6-án az Operaház Ünnepe keretében Ybl emléktáblát (Pető Hunor bronz domborműve) avattak, és átadták az Ybl Miklós díjakat...

Szmodits Júlia elnök és Takács Tibor, az Ybl Tervező Kft. ügyvezető igazgatója

A bicentenáriumi rendezvényekhez sok intézmény és civil szervezet csatlakozott saját programjával – pl. a Budapesti Honismereti Társaság április 2-án a fővárosi levéltárban Ybl Emlékülést tartott.

Az év során számtalan esemény – konferenciák,

előadások, kiállítások, épületlátogatások, stb. – várja az érdeklődőket. E rendezvényekről az Ybl Egyesületnek köszönhetően a 2014 Ybl Bicentenáriumi Programfüzet, vagy az emlékévre létrehozott weblap (www.ybl2014.hu) ad naprakész információkat.

Mozaikok a budapesti nyomdászattörténetből

Az erzsébetvárosi Klösz-nyomda és a Piatnik cég

A németországi Klösz György Pestre érkezése után „fényírdát”, fotográfiai műtermet nyitott a Korona és az Üri utca sarkán melyet néhány év múlva a Hatvani utca 1. szám alatti házba költöztetett. A főváros egyesítésének évében Klösz elkezdte előállítani és forgalmazni híres fővárosi látképek sorozatát. 1879-ben fényképezés mellett új előállítási technika bevezetésével próbálkozott. Az úgynevezett fotólitográfiai módszerrel. Eljárással, mellyel a következő években elsősorban térképeket sokszorosított, emellett a horganyklisék készítését is elindította.

Bekapcsolódása a nyomdaiparba bizonyára magas jövedelmet biztosított Klösz számára, mivel 1882-ben már műtermet és nyaralóvilát építtetett, a korszakban a budapestiek számára közkedvelt kirándulóhelyen, a Svábhegyen, az addigra megépült fogaskerekű megállója közelében. Továbbá, nyomdászati tevékenysége nagyobb helyet igényelt, így 1884-ben negyedik pesti műtermébe költözött, a Hatvani utca 18.-ba, melyet a tudományegyetem orvosi karától bérelt.

Vállalatának gyümölcsöző működése mutatja az is, hogy 1892-ben újabb építkezésbe fogott, elegáns villát emelt a budai vár oldalában, a Hunfalvy utcában. 1894-ben pedig a Városliget közélébe költöztette ötödik helyére műhelyét és műtermét. Itt megvásárolta 39 000 forintért a Városligeti fasor 49. szám alatt lévő villát, melyet 700 négyzetméteres nyomdacsarnokkal bővített. Ekkorra Klösz nyomdája már 40 alkalmazottal dolgozott.

1903-ban apja elérkezettnek vélte a pillanatot, ami-

kor is fiát, Pált a vállalat társtulajdonosá nevezte. Ez felismerhető a cég hivatalos okmányainak fejlécén is.

1906-ban Klösz visszavonult és a cég teljesen a fia irányításába került ki végérvényesen a nyomdászat irányába fordult, teljesen kizárva a fényképezési tevékenységet, „Klösz György és Fia térképészeti és könyomdai műintézet” név alatt.

1913-ban Klösz György tüdőgyulladásban elhunyt. A vállalat sikeresen működött a két világháború között is, tudjuk, hogy 1921-ben vásárolt Németországból egy ofset nyomdagépet és 1933-ban itt alkalmazták Magyarországon először a színes ofsetnyomás technikáját. 1936-os adatok alapján a Klösz-nyomda tulajdonában volt három színes ofsetgép, három rotációs gyorsajtó és hét átnyomó prés. 1942-ben a vállalatnak 180 alkalmazottja volt. 1948-ban pedig államosították és Offset Nyomda név alatt, összevonták a Kogutowitz és Társa Magyar Földrajzi Intézettel. Kogutowitz vállalkozása 1890-ben kezdte el budapesti működést, mint a bécsi Hölzel cég fiókjaként. A térképek és földrajzi taneszközök előállításával foglalkozó vállalkozás 1910-ben részvénytársasággá alakult, majd az 1920-as években részvényeinek többsége a Franklin Társulat tulajdo-

nában került. Az államosítás után lassan visszazorult a kereskedelmi nyomtatványok készítésének száma, viszont emelkedett a tankönyvek, térképek és ismeretterjesztő nyomtatványok előállításának mennyisége.

Az Offset vállalat másik nem kevésbé izgalmas elágazása a játékkártyagyártáshoz kapcsolódik. 1896-ban a Ferdinand Piatnik und Söhne nevű bécsi játékkártya készítő vállalat megvette a csödbement Első Magyar Kártyagyár Részvénytársulatot létrehozva budapesti leányvállalatát, a Piatnik Nándor és Fiai nevű céget. A cég régi székhelye, a Szervita téri (ma Csengery utcai) műhely a századforduló környékére szűkösnek bizonyult, így 1903-ban új gyárépületet építettek a Rottenbiller utca 17-be.

A két világháború között a gyár színes kartonokat és

dobozokat is gyártott. A második világháborúban a gyárat bombatalálat érte Budapest ostromakor pedig a tulajdonos családjával együtt elmenekült Ausztriába.

1974-ben a vállalat egyesült az Offset Nyomdával Offset és Játékkártya Nyomda név alatt. Az üzemnek két székhelye volt, a Gorkij (Városligeti) fasorban és a Rottenbiller utcában, 1983-ban épült a Zsemlékes úton az új, modern üzemépület. Az 1989-es gazdasági és a politikai körülmények változása eredményeképp a vállalat elvesztette megrendelőinek jelentős részét. 1994-ban a vállalat az osztrák érdekltségű Goldmann csoport tagja lett. 2010 folyamán az anyacégnél anyagi problémák következtek be, így a „szerkezeti átalakítás jegyében” napirendre került a magyar nyomda felszámolása is. Ez 2011–12-ben következett be végérvényesen. A felszámolás során a vállalat értékes muzeális tárgyainak egy része – többek közt 19. századi nyomdagépek és nyomdászati eszközök, eredeti Piatnik-kártyagyűjteménye, számos oklevél és litográfiai nyomókő – a Kiscelli Múzeum gyűjteményeibe került.

Balla Loránd

Bognár József: Csepel

A FSZEK XXI. kerületi, Sétáló utcai könyvtárában mutatta be február 18-án a Csepeli Helytörténeti és Városszépítő Egyesület második reprint kiadványát Bognár József: Csepel címmel. A szerző műve a Magyar Tudós Társaság Tudománytár folyóirata 1843. évben kiadott 11. kötetében került közlésre – ma már gyakorlatilag hozzáférhetetlen.

Bognár József tudományos munkásságát, művének főbb egységeit és a szerző publikációjának jelentőségét a reprint kötet előszavában az egyesület elnöke, *Bolla Dezső* értékeli, ami jelentősen segíti napjaink olvasói számára a kötet hasznosítását.

Őseink hagyatéka

Civil műemlékvédelem Óbudán

A negyedszázada alakult kulturális egyesületünk, az Óbuda-Hegyvidékiek Egyesületének célja, hogy az óbudai Hegyvidéken lakók számára sokszínű lehetőséget teremtsen a közösségi tevékenységhez, erősítve a lakóhelyhez való kötődést. Szórákkoztató, kulturális és hagyományőrző rendezvényeket

által 1776-ban itt felállított feszületet, amely a háború után eltűnt. A feszület barokk posztamentjét nem találtuk meg, rekonstruálni nem tudtuk, de új talapzaton 2005 óta újra látható ősrünk hagyatéka.

2007-ben egy hagyományőrző rendezvényünk alkalmával a Farkastorki

A Kiscelli Kálvária Golgota-szoborcsoportja a restaurálás után

szervezünk, sőt Óbuda műemlékeinek megismerése céljából iskolások számára helytörténeti pályázatot is kiírtunk. Az elmúlt években több helyi műemlék felújítását vállaltuk fel, hisz kevés műemlékünk van, ezért mindennél fontosabb megőrzésük.

A Jablonka út mellett, egy elhanyagolt területen új parkot építettünk a környékbeli lakók összefogásával, amit azóta Jablonka parknak nevezünk. Társunk szorgalmazta, hogy helyezzük vissza az egykori, Ecker Lőrinc

úton megtekintettük az 1781-ben épült Szent Donát kápolnát. A társaság arra lett figyelmes, hogy a csehsüveg boltozatot tartó boltív közepén igen komoly repedés van. Építész, statikus, geológus társaink segítségével megtaláltuk a leghatékonyabb megoldást. Acél hevederrel aroncsoltuk meg a kápolnát, mire a repedés becsukódott. Ezután nem volt más, mint a kápolna felújítása, a falak vizesedéseinek megszüntetése, korhadó ácsszerkezetének és széltől bille-

A Szent Donát szentély restaurálás után
(Fotók: a szerző felvételei)

gő tornyának rekonstruálása, végül a belső falfestmények szakszerű restaurálása.

Három éve felvállaltuk a meglehetősen leromlott állapotú, 1815 és 1822 között felállított 14 stációból és az ötalakos Golgota-szoborcsoportból álló Kiscelli Kálvária felújítását a Doberdó úton. Óbuda e jeles műemléke öt templom közösségének szakrális útvonala, de a város más részeiről is érkeznek látogatók. A felújítás első szakaszban néhány eredeti kőelem és a korabeli fotók alapján megtörtént a stációk rekonstruálása. Bennük új képeket helyeztünk el. Második szakaszban elkészült a Golgota-szoborcsoport szakszerű restaurálása, melyet idén nagypénteken adtuk át a hívőknek, a műemlék kedvelőinek.

Ma az 1812–1814 között épült barokk, Doberdó úti Szent Vér-kápolna vizesedési problémáival küzdünk. A „tisztavízű forrásra épült” kápolna fala bepenészedett, olykor derékmagasságban befolyt a víz elárasztva a szentélyt. A víz befolyását ott megakadályoztuk, most a padlón jön fel. Több szakember segítségét kérve úgy tűnik nyáron megoldjuk a problémát. Ha sikerül, kezdődik a belső felújítás.

Egy felújítás mögött számos tagtársunk és szimpat

zánkunk térítésmentes munkája áll. Előtanulmányok, felmérések és tervek készítése, hatósági engedélyek beszerzése, pályázatok kezelése, lobbizások sora folyik. A keresztút pályázati önrészenek megteremtéséhez például három jótékonyági rendezvényt szerveztünk. Teltház mellett zajlottak le, a látogatóik támogatójegyeikkel járultak a felújításokhoz. A rendezvény szervezését esetenként 25–30 társunk végezte. Aztán szerződni kell a szakemberekkel, és végig szervezni a kivitelezést. A felújítás szakszerűségét, mint a témában jártas tervező építész, segítő szakértőkkel magam biztosítom. Az ünnepélyes átadással a munkának nincs vége, következik a támogatások elszámolása.

Támogatóink között minden alkalommal szerepel az Óbuda-Békásmegyer Önkormányzata, a fővárosi önkormányzat, az NKA, az EMET és számos adományozó. De sok olyan vállalkozót tudok felsorolni, akik önköltségen vagy ingyen végezték a munkát. Egyesületünk érdeme csupán annynyi, hogy elmondhatjuk magunkról: sikerült továbbadnunk őseink hagyatékát. Igaz nagy fáradozás van mögötte, de örömmel tet-

Kommunizmus Áldozatainak Emléknapja

A GULAG-okban Elpusztultak Emlékének Megörökítésére Alapítvány a Kommunizmus Áldozatainak Emléknapja alkalmából február 25-én, az V. kerületi Honvéd téren, a Gulag Rabok Emlékmű koszorúzásával róttá le tiszteletét. A megemlékezést Szakály Sándor történész és Rogán Antal kerületi polgármester tartotta.

Felcsuti László

Embermentők a fővárosban

Nehéz idők igaz emberei

Idén van 70 éve a magyar történelem talán legszomorúbb eseményei évfordulójának. Százerek pusztultak el a fronton, de a legtöbb halálos áldozat a magyar zsidóság közül került ki, gettókba zárták, majd német haláltáborokba deportálták, a Duna-árhoz lőtték őket.

Ugyanakkor nem kevesen a humánus szép példáit mutatták az üldözöttek segítségével. Már a háború elején az idemenekült lengyeleket sem adták ki ellenségeiknek, amiben id. Antall Józsefnek vannak érdemei. Ő később zsidókat is bujtatott, amiért a jeruzsálemi Jad Vasem intézetben fát ültettek tiszteletére.

1944-ig politikai manőverezéssel sikerült a magyar zsidóság kiszolgáltatását egyre erélyesebben követelő német vezetést kijátszani, de a március 19-i német megszállás a végzetet hozta el számukra. Sárga csillaggal megjelölték, rendeletek tömegével zaklatták őket, de mindez csak a deportálás előzménye volt. 437 000 vidéki zsidó embert hurcoltak marhavagonokba zsúfolva Auschwitzba, ahol felüket-

harmadukat azonnal gázkamrába küldték.

Jobbak voltak a budapesti lehetőségek. Itt amúgy is maradtak zsidók, mert Hor-

Halottak hevernek a Dohány utcai zsinagóga udvarán, 1945 januárjában

thy kormányzó júliusban leállította a deportálást, a már felérkezett csendőröket Koszorús Ferenc honvédei elzavarták. 8000-en kaptak un. kormányzó mentesítést (akadémikusok, olimpiások, hazafias érdemeket szerettek), ezt a kedvezményt később Szálasi megszüntette.

Az egyházak igyekeztek közbenjárni, különösen a megkeresztelkedett zsidók érdekében, Berecky Albert a Pozsonyi úti református templomban ezeket rejtett el és látott el antedatált keresztlevelekkel, de a többi felekezet is sokakon segített. Salka-

százados „ruhagyűjtő százada” bujkálók tömegének nyújtott menedéket, a KISKA (Kisegítő Karhatalom) egységei nemcsak befogadtak szökött munkaszolgálatosokat, de megakadályozták a zsidó árvaház lemészárlását is. Rendőrök közül Tarpataky Zoltán főfelügyelő a lipótvárosi „védett házak” elleni nyilas támadásokat igyekezte akadályozni, Endre László csillaghegyi csendőrpáncsnok megszöktetett zsidókat. A Nemzetközi Vöröskereszt kórházaiban is rejtőztek zsidók, az orvosok és a személyzet tudtával.

Egyének is elbujtatták zsidó ismerőseiket – ez különösen a nyilas hatalomátvétel után volt veszélyes vállalkozás, mert néha védeccikkkel együtt kerültek a Duna-partra.

Emléküket szervezeten ápolja a Holokauszt Dokumentációs Központ, amely összekötésben áll az izraeli Jad Vasem intézettel, ahonnan mintegy 800 igazolt magyar embermentő kapott már kitüntetést. Sajnos gyakran már csak leszármazottaik részesülhettek az elismerésben.

Igaz emberek voltak, akik nehéz időkben teljesítették emberi kötelességüket.

Róbert Péter

„Nagygettó” az Erzsébetvárosban

Az egyetlen „túlélő” európai gettó

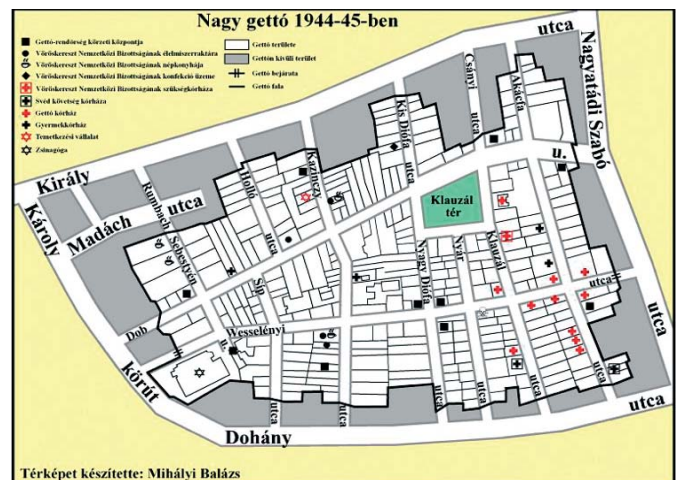
A megszállt Európában a náci fajüldözés jele és kelléke volt a lezárt zsidó lakóterület, középkori olasz elnevezéssel „gettó” létesítése. Ezek a tömegnyomor, éhezés helyszínei, a deportálás – tehát végső soron a halál – előszobái voltak.

Budapesten a nyilas hatalomátvétel után, november végén kezdődött a még júniusban kijelölt „csillagos há-

zak” lakóinak beköltöztetése az ekkor még amúgy is főleg zsidók által lakott Belső-Erzsébetváros kijelölt utcáiba, helyet cserélve az eddig ott élő 12 000 kereszténnyel.

Tízszérvél hajtották a nyilas pártszolgálatosok a zsidó csoportokat a deszkakerítés bejáratához, ahol elszedve maradék értékeiket – aki ellenkezett helyben agyonlőtték – átadták őket a Zsidó

házi Sára apáca életével fizetett zsidó nők rejtegetéséért a Bokréta utcai leányotthonban. Már régebben szöktünk a semleges országok diplomatáiról. Elég ha Wallenberg és Carl Lutz vagy Perlasca nevét említjük, de másoknak is köszönettel tartozunk. Sok katonatiszt is bátran kiállt a védtelenekért. Ocskay László

Nagygettó 1944-45-ben
Térképet készítette: Mihályi Balázs

Forrás: www.bunkermuzeum.hu
Tanács által szervezett zsidó gettórendőrség feketesapkás, fabotos embereinek, akik próbálták őket elhelyez-

ni. Egy szobára 8–10 ember is jutott, napi 700–900 kalória étellel (A fegyencek hivatalos

adagja min. 1300 kalória volt!).

Több szükségkórház működött, mivel a németek SS-kórházzá alakították a zsidókórházat, elkobozva annak felszerelését – ezekben gyer-tya mellett operáltak. Tovább romlott a helyzet, amikor január elején az un. „kis” vagy „nemzetközi” gettó lakóinak

egy részét is idehurcolták. Egyre több volt a halott, akik később már az utcán hevertek. Kétezet hantoltak el a Dohány utcai zsinagóga kertjében, de sokat nem tudtak már eltemetni.

Noha mind a négy kapura kiírták: „Zsidónegyed! Keresztényeknek tilos a bemenet!” időnként nyilasok „lá-

togettak” be, akik gyilkoltak, fosztogattak. Szalai Pál a nyilasok által kinevezett, de jóindulatú rendőrségi összekötő igyekezett ezt meggátolni, nem mindig sikerrel. Ő értesítette Gerhard Schmidhuber német vezérőrnagyot az utolsó napokban arról, hogy a Royal Szállóban gyülekező nyilasok búcsúzóul tömeg-

mészárlást akarnak rendezni a gettóban, s aki a bejáratokhoz kihelyezett géppuskás német katonákkal azokat elriasztotta.

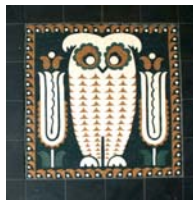
Január 18-án szovjet katonák jelentek meg: ez volt az egyetlen gettó Európában, amelyet már nem volt idő a németeknek felszámolni!

R. P.

Kőbánya Szent László Gimnáziuma

Száz éve kezdték meg építését

Budapest X. kerülete, Kőbánya kívül esik a város fő közlekedési vonalaitól és a nagy turista látványosságoktól. Mégis megéri elzarándokolni ide, hiszen a magyaros szecessziós építészet megteremtőjének két kései épülete is itt áll. Egyik a Szent László templom, a másik a Szent László Gimnázium épülete. A zarándoklás nagy építészünk, Lechner Ödön halálának századik évfordulója alkalmából is indokolt. Az is hívogató, hogy a Szent László Gimnázium épülete idén száz éves, ennek alkalmából ez év áprilisában igen sokan keresték fel az iskolát a Budapest 100 program keretében.

Baglyos padlóburkolat

A mai Szent László Gimnáziumot 1907-ben X. kerületi Állami Főgimnázium néven alapították. Az iskola elhelyezését az alapításától 1915 szeptemberéig, az első tanévkezdésig, a Füzér utcai ideiglenes épületben, illetve bérlakásban oldották meg.

A valamikori kőbányai Állami Főgimnázium két jelentős magyar építész életművében is feltűnik. Az egyik Lechner Ödön, a másik Vágó József. Az azonban egyik életműben sem teljesen tisztázott, hogy az épület kialakításában milyen szerepük volt az építészeknek.

Az épület legelső tervei 1913-ból valók, melyeken ugyan szerepel Lechner

Az egykori Állami Főgimnázium – ma Szent László Gimnázium (Fotók: A szerző felvételei)

Ödön neve, azonban saját kezű aláírása nem. Az 1913-as tervlapokból látható, hogy az épület tömege, főbb alaprajzi elrendezése, a szintek kiosztása Lechner koncepcióját tükrözik, de halála miatt (1914. június 10.) az épület tervezését Vágó József vette át. Vágó az 1910-es évek első felétől Lechner Ödön munkatársaként dolgozott egészen mestere és barátja haláláig.

Vágó nem csupán munkatársaként segítette az idős, erre az időszakra a nagy megbízásokból méltatlanul kizárt mestert, hanem barátként lakást szerzett neki a Gutenberg-otthonban, halála után még kávéházi adósságait is kifizette. Az említettekén kívül fennmaradtak az épület 1915-ös, a Fővárosi Tervtanácshoz benyújtott engedélyezési tervei, melyeken tervezőként szintén Lechner Ödön neve szerepel, azonban Vágó József saját kezű aláírása látható. Ebből arra következtethetünk, hogy az

épület 1915-ös befejezése az ő nevéhez köthető. Gerle János Lechner monográfiájában leírja, hogy Vágó végig kitarított barátjának szerzősége mellett, melyet a magyaros szecessziós motívumokat ábrázoló homlokzati műköelemek és Lechner

Lechner Ödön monogramja a főhomlokzaton

monogramjának a megjelenése is alátámaszt a díszteremben és a főhomlokzaton. Ezzel párhuzamosan az iskola belső kialakítása, díszítőelemei, motívumai a Wiener Werkstätte és Josef Hoffmann építészeti-íparművészeti stílusának egyik legmagasabb színvonalú magyarországi példája, ahol Vágó mindvégig megtartotta a magyaros tematikát. Stíluskritikai összevetések alapján tehát valószínűsíthető, hogy az épület részletformáinak kidolgozása inkább Vágóhoz, míg az alapkonceptió, mint a nyolcadik kerületi Vajda Péter utcai iskola esetében, is Lechner Ödönhöz köthető.

Sidó Anna

Nagytétényi Polgári Kör

Március 15-én a Nagytétényi Polgári Kör emléktáblát avatott Zám-belly Lajos (Ludwig Zám-belli von Bibersheim: 1815–1901) honvéd ezredes házának homlokzatán, melyben élete utolsó éveit töltötte leányánál. Az olasz származású honvédtiszt 37 ütközetben vett részt. A szabadságharc leverése után kétszer is elítélik, az 1867-es kiegyezés után szabadult.

Az utcában már volt emléktáblája, de 1973-ban, amikor a kerületi tanács készítette, olyan romos volt az eredeti ház, hogy a mellette lévőre (Zám-belly Lajos u.17.) helyezték ki az emléktáblát. Most a felújított ház falára került, méltó környezetbe, és végre a neve is helyesen lett írva.

Kludák Erzsébet

Az Erzsébet körül ékessége

120 éves a New York palota

● folytatás az első oldalról

beépítésére. Hauszmann szabályos négyzetes, kúttal díszített udvart alakított ki ezen a telken, és e köré csoportosította a helyiségeket. Az előcsarnokot oly módon alakította ki, hogy a telek ferdesége nem érzékelhető. Az építkezést 1892-ben kezdték meg.

Hauszmann építészeti formanyelvét a kő-architektúra

határozta meg, amely a belsőben is gazdag pompával párosult, ahol lebilincsel bennünket a különböző márványok és stukatúrák látványa. A magyar építészet korabeli díszítményeit, – eltérően más európai nagyvárosoktól, ahol a szakma számára a díszítőszobrászat másodrendű feladat volt – a kor jeles magyar szobrászai mintázták meg. A palota bejáratát, a homlokzatot Köllő Miklós és Senyei Károly szobrai (négy atlasz figura) teszik hangsúlyossá. A fal- és mennyezetképeket Eisenhut Ferenc és Magyar-Mannheimer Gusztáv festette.

A kivitelező Pucher József építési vállalkozó volt, míg a műasztalos munkákat Thék Endre végezte, valamint a gazdag aranyozást Scholz Róbert készítette.

Az előirányzott összeg 2 millió frank volt. A díjnyertes terv

határozta meg, amely a belsőben is gazdag pompával párosult, ahol lebilincsel bennünket a különböző márványok és stukatúrák látványa. A magyar építészet korabeli díszítményeit, – eltérően más európai nagyvárosoktól, ahol a szakma számára a díszítőszobrászat másodrendű feladat volt – a kor jeles magyar szobrászai mintázták meg. A palota bejáratát, a homlokzatot Köllő Miklós és Senyei Károly szobrai (négy atlasz figura) teszik hangsúlyossá. A fal- és mennyezetképeket Eisenhut Ferenc és Magyar-Mannheimer Gusztáv festette.

A kivitelező Pucher József építési vállalkozó volt, míg a műasztalos munkákat Thék Endre végezte, valamint a gazdag aranyozást Scholz Róbert készítette.

Az előirányzott összeg 2 millió frank volt. A díjnyertes terv

New York palota – öreg férfi atlasz (Fotók: a szerző felvételei)

szintén épült a palota, és a megrendelő kívánságára külön, városképileg hangsúlyos torony építését is elhatározták. A megvalósítás végleges költségei 1 400 ezer koronát tettek ki. A torony tervezésében Hauszmann tanítványai remekeltek: Giergl és Korb építészek, akik később a Ferenciek terén 1899-ben a Klotild palotákat és Királyi bérházat tervezték. A palota tornyának kialakításában a megoldás a reneszánsz és barokk olasz, valamint a drezdai Zwinger formáit fejlesztették tovább, ötvözve a londoni Wren templomainak toronydíszítményeivel. Az ötödik emeleten oszlopokkal tagolt nyílást helyeztek el, majd a torony összeszűkülő díszes obeliszkben végződik,

amelyen kiterjesztett szárnyú amerikai sas lebeg. A New York palota jellegzetes tornyával így vált a Nagykörút súlypontjában a főváros egyik meghatározó épületévé.

További története főképpen az irodalommal függ össze, benne a kiadók és

lapszerkesztők dolgoztak. Az 1960–1970-es években például a Magyar Nemzet mellett a főváros kiadványát, a Budapest folyóiratot is itt adták ki.

Híres volt kávéházáról és törzsvendégeiről (Rejtő Jenőről számos anekdota emlékezik), akiknek rendszeres találkozási helyük volt, itt alkották meg műveiket a világvárossá fejlődő Budapesten. Az ezredfordulón a megüresedett műemlék-palotát – (hasznosítására számos terv készült, például felmerült a pesti Magyar Nemzeti Színház elhelyezése) – szállodává alakították (BOSCOLO).

A New York palota 120 évvel ezelőtt, 1894 augusztusában nyitotta meg kapuit.

Vízny László

A szálloda bejárata, atlaszokkal

Ofen Jásán

Óbuda zsidóságának története

● folytatás az első oldalról

A kiállításban szerepet kapott hét jellemző sztereotípiája, ami az élet hét területét érintette, és ezek karikatúraszerű megjelenítése kerül szembe az óbudai valósággal. Azonban a lényeg egyértelműen az óbudai zsidó közösség történetének, kultúrájának és életmódjának bemutatása, megismertetése. A kiválasztott hét terület egyben azt is jelenti, hogy a kiállítás hét kisebb egységre oszlik, amelyek foglalkoznak a letelepedéssel és egyben a

hitközség történetével, a vallással, a foglalkozással, a társadalmi beilleszkedéssel, a mindennapok szokásaival, a neveléssel és oktatással, a tisztasággal és orvoslással. A kiválasztott hét terület, hét olyan része az óbudai zsidóság történetének, amelyek valamilyen szempontból kiemelkedtek a mindennapokból.

A tárlatban kétféle megközelítés jelenik meg. Egyrészt történeti megközelítés, amelyen keresztül bemutatásra kerül az óbudai zsidó közösség, hitközség története,

másrészt néprajzi, kulturális antropológiai megközelítés, ami által mutatkoznak meg az életmódhoz, kultúrához kapcsolódó különböző területek.

A kiállításban a zsidó kultúrának a legismertebb szimbólumai is szerepet kaptak, így a hét egység mindegyikét egy-egy stilizált menóra vezeti be, amelynek annyi gyertyája ég, ahányadik egységet jelöl, illetve a valláshoz kapcsolódó tárgyak egy hatalmas Dávid-csillagot formázó tár-

A 18. és 19. század – óbudai zsidó emlékek

lóban kerültek elhelyezésre. Ez a tárló abszolút központi helyre, a terem közepére került, ami egyben azt is érzékelteti, hogy a vallás a zsidó kultúra és élet minden területét érintette, befolyásolta, meghatározta.

Viszket Zoltán

Erzsébetváros múzeuma

Látogatás a Róth Miksa Emlékházban

Az Újpesti Városvédő Egyesület Nemzeti Kincseink programsorozata keretében látogatott el március végén a Róth Miksa Emlékházba (1078 Bp., Nefelejcs u. 26.). Kiváló, hangulatos vezetés keretében nézhettük meg a híres üvegfestő hajdani lakása és műhelye helyén nyílt állandó kiállítást illetve az

nak. Az 1999 óta látogatható gyűjteményben Róth Miksa üvegfestményeit, mozaikjait láthattuk. Földszinti teremben néhány szép ólomüvegablak másolatát állították ki.

Róth Miksa Üvegfestő és Mozaik Műintézete a zsidótörvények következtében 1939-ben szüntette be tevékenységét. A múzeumban

Újpestiek a Róth Miksa Emlékházban (Fotó: Wagner Attila)

időszaki bemutatót is, mely a „Róth Szalonban” látható.

Az iparművész életútjának, családi kapcsolatainak ismertetése során megtudtuk: a Nefelejcs utcai ház 1910–1944 között volt Róth Miksa műterme és lakása. A házat az a Steindl Imre tervezte, aki a Parlamentet is. Róth Gelb Sámuel bútorgyárostól vette meg a házat.

Újjáépíttette lakóházzá, illetve az udvarban lévő háromemeletes épületet üvegfestő és mozaik műteremmé alakította. Megmaradt Róth építkezéskor használt notesza, ebből tudható, hogy melyik párizsi áruházból rendelte a szőnyeget, kivel készíttette a csillárokat, vagy hol vette a bútorokat. Három nagyszoba ugyanolyan állapotban van, mint az ő idejében, ugyanazok a bútorok, műtárgyak láthatóak ma is, mint akkor.

A kiállítás anyagát a művész leányai: Amália és Erzsébet ajándékozták a múzeum létrehozása céljából Erzsébetváros Önkormányzatá-

megtudtuk: a háromemeletes műhely felújítását tervezik, ahol újabb kiállító-, előadótermet, foglalkoztató szobát és fiatal iparművészek számára restaurátor műhelyt alakítanak ki.

szöllősy

Róth Miksa, az üvegfestő

(Pest, 1865. dec. 26. – Bp., 1944. jún. 14.)

Apja Roth Zsigmond, a Pesti Magyar Üveges-céh utolsó mestere volt, kora legnevesebb építészeivel dolgozott együtt. Fiai közül Miksa és Manó üvegfestő, a legkisebb Pesti Kálmán néven színész lett. Miksa

Róth Miksa
(Fotó: Székely Aladár)

Németországban, Franciaországban, Angliában és Belgiumban tökéletesítette otthon megszerzett tudását.

1884-ben nyitotta önálló műhelyét. Első jelentős munkája Steindl Imre megbízása alapján a máriafalvi (Mariasdorf, Burgenland) római katolikus templom üvegfestményeinek elkészítése volt. Készített üvegfestményeket a budai Királyi várpalotába, az Ezredévi Kiállítás Történelmi Főcsoportjának (ma: városligeti Vajdahunyad vár) több részéhez, az épülő Országház ablak készítésére kiírt pályá-

zatát 1896-ban nyerte el. 1897-ben Olaszországban kitanulta a mozaikkészítést, szecessziós ablakokkal. Állami Aranyérmét szerzett.

Főbb művei: a Zeneakadémia szecessziós ablakai (1903), a

Gresham palota üvegfestményei (1906), Körösfői Kriesch Aladárral és Nagy Sándorral a Nemzeti Szalon ablakai (1907), Teatro National üvegekupolája és mozaikjai Maróti Gézával (1910), marosvásárhelyi Városháza és Kultúrpalota ablakai és történelmi mozaikjai Nagy Sándor és Toroczka Wiegand Ede tervei alapján (1907–1911), országos levéltár üveglablakok, díszítőfestés, bútorok, stb. (1926). A második zsidótörvény nyomán 1939-ben műhelye beszünteti működését.

sz. m.

Lechner-szobor Kőbányán

Néhány hete egészalakos, több mint két méter magas bronzszobor őrzi a magyar szecessziós stílus megteremtőjének, Lechner Ödönnek emlékét Kőbányán. A Szent László téren június 10-én – a nemzeti építőművészet mestere halálának 100. évfordulóján – a Kőbányai Önkormányzat állított szobrot a nemzetközi szinten is elismert építésznek.

Kőbánya képviselőtestülete még 2012-ben határozott a Lechner-szoborról, az építész tervei által épült Szent László Plébániatemplom előtti téren, a vá-

rosrész főterén. A nívós szobrot Zsemlye Ildikó kőbányai szobrászművész tervezte, és a szintén kőbányai Szabó Öntészeti Kft. kivitelezte.

Fotó: www.kobanya.hu

Ez a szobor Kőbánya összefogásának jelképe, a tervezéstől a kivitelezésig a szobor készítésének minden fázisa a kerületünkben valósult meg – hangsúlyozta a szoboravatón Kovács Róbert, Kőbánya polgármestere.

Lechner Ödön bajor származású polgárcsaládban látta meg a világot. Családjá kőbányai téglagyára, az általa tervezett Szent László Gimnázium, valamint a kőbányai Szent László Plébániatemplom végső terve és kivitelezésének művezetése kötik a városrészhez.

RÓLUNK – RÖVIDEN

Budapesti Honismereti Társaság

Az egyesület Elnöksége március 20-án a fővárosi levéltár V. emeleti tárgyalójában tartott ülésén hangzott el: Folytatódtak a Budapesti Históriaik előadóestjei, működtették a Budapesti Helytörténeti Portált, kiadták a Városunk 2014/1. számát. A Budapesti Históriaik áprilisi előadóestje Ybl Miklós emlékülésként fog megvalósulni – kapcsolódva az Ybl bicentenárium hivatalos programjához. A Budapesti Helytörténeti Portál egy új menüponttal gyarapodott – a Budapesti Históriaik menüpontban 131 tanulmány olvasható, letölthető. Előkészítés alatt a fővárosi helytörténeti oktatás helyzetével foglalkozó április 23-i tudományos konferencia. A Városunk kiadására országos pályázatokon (NEA, NKA, stb.) támogatást nem kap-

tak, a 2014/2. szám ezért ki marad, a többi szám kiadása a kerületi támogatások függvénye lesz.

Ezt követően az Ellenőrző és Számvizsgáló Bizottság tagja, *Körtvélyesi Oszkár* – a bizottság elnöke kórházi ápolása miatt – ismertette az egyesület 2013. évi tevékenysége és gazdálkodása március 11-i bizottsági ellenőrzése tapasztalatait: A Társaság pályázati támogatásainak csökkenését jótékonyasági est rendezésével, takarékoskodással, adományokkal és jelentős nagyságú önkéntes munkával kompenzálta – 2013-ban nyereséges évet zárva. A vizsgált időszakban az egyesület az előírásoknak eleget téve működött, feladatait színvonalasan látta el.

Utána az Elnökség a májusi közgyűlés előkészítéseként több írásbeli tervezetet – a 2013. évi egyesületi beszámolót és közhasznúsági mel-

lékletet, a 2014. évi munka- és költségvetési tervet, valamint az Alapszabály módosítását – véleményezte.

Az Egyebek napirendi pontnál ismertették, hogy egészségi állapota miatt *Tóth Józseftől* a Budapesti Históriaik szervezését 2014. II. félévétől *Balázs Attila* ve-

16 kerületi közgyűjtemény közül színvonalban, nagyságban, működési feltételekben csupán fenntartója, az Óbudai Múzeum előzi meg.

Ezt követően a Társaság elnöke ünnepélyes keretek közt *dr. Makra Ernő* nének és *dr. Róbert Péter* nek átadta a tízéves tagsági munkájá-

Közgyűlésünk a Goldberger Textilipari Gyűjteményben tárlatvezetéssel kezdődött

szí át. A 2015. évi helytörténeti konferencia témakörként a Budapest – 1945-öt fogadták el, majd a kecskeméti XLII. Országos Honismereti Akadémián való fővárosi részvételtől döntöttek.

A Honismereti Szövetség kitüntetései az Elnökség az alábbiakat terjesztette fel: Honismereti Munkáért emlékéremre *Lantos Antal* (XVI. kerületi helytörténész); Honismereti Munkáért Emléklapra *Dobos Károly* (Klauzál Gábor Társaság elnöke), *Krizsán Sándor* (BHT tag, helytörténész), *Winkelmayer Zoltán* (a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény munkatársa).

A Társaság éves közgyűlését május 9-én, a Goldberger Textilipari Gyűjteményben tartotta. A megjelenteket *Breinich Gábor*, a Társaság elnöke köszöntötte, majd a gyűjtemény állandó kiállítását *Bíró Hajnalka*, a gyűjtemény munkatársának szakmai vezetésével tekintették meg. A 2013. szeptember 12-én megnyitott óbudai Goldberger Textilipari Gyűjtemény az Óbudai Múzeum egyik telephelye. A fővárosi kerületek önkormányzatai által fenntartott

ra emlékeztető törzstagsági emlékéremet.

A Társaság 2013. évi tevékenysége és gazdálkodása ellenőrzése során tapasztalokról *Körtvélyesi Oszkár*, az Ellenőrző és Számvizsgáló Bizottság tagja számolt be, azonosan az Elnökség ülésén elhangzottakkal.

A Társaság 2013. évi tevékenységéről az Egyesületi Beszámolót és a közhasznúsági mellékletet, valamint a 2014. évi munka- és költségvetési tervet *Gábor Tibor* titkár írásban terjesztette elő. Előterjesztéseit szóban is összefoglalta és az egyesület 2013. évi tevékenységét bemutató képek vetítésével illusztrálta.

A közgyűlés *Breinich Gábor*, a Társaság elnöke előterjesztésében elfogadta az Alapszabály javasolt módosításait, amely a Fővárosi Törvényszék írásbeli állásfoglalásával azonos volt.

Az Egyebek napirendi ponton belül ismertették a júliusi, kecskeméti XLII. Országos Honismereti Akadémia és a júniusi Budapesti Históriaik programját, valamint foglalkoztak a Társaság éves tagsági díjával.

Budapesti Históriaik

A Budapesti Honismereti Társaság Budapesti Históriaik című előadóest-sorozatát minden hónap első szerdai napján, du. 5 órai kezdéssel Budapest Főváros Levéltára Gárdonyi Albert termében tartjuk (Budapest, XIII. ker., Teve u. 3-5.). Ezek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Október 1. (szerda) 17 óra

– Budapest első villamos vonalai

– Előadó: *Krizsán Sándor*, az MMKM Közlekedési Múzeum gyűjteménykezelője

– Évforduló: *100 éve halt meg Lechner Ödön*

– Előadó: *Vízy László*, nyugalmazott műemléki felügyelő

November 5. (szerda) 17 óra

– Az óbudai zsidóság története

– Előadó: *Viszket Zoltán* történész-muzeológus, az Óbudai Múzeum tudományos titkára

– Évforduló: *A 90 éves Pesterzsébet története*

– Előadó: *Nagy Orbán*, helytörténész

December 3. (szerda) 17 óra

– Évforduló: *200 éve született Ganz Ábrahám*

– Előadó: *Csibi Kinga*, az MMKM Öntödei Múzeum muzeológusa

– Az óbudai Cella Trichora – ókeresztény kápolna

– Előadó: *Mesteri Csaba*, helytörténész

Fővárosi helytörténeti oktatás

Konferencia az oktatás helytörténeti vonzatairól

Budapest és kerületei helytörténeti oktatásának helyzetével foglalkozott a Budapesti Honismereti Társaság által április 23-án, a fővárosi levéltár Gárdonyi Albert termében rendezett, Genius loci – Fővárosi helytörténeti oktatás című konferencia.

A szakmai rendezvény résztvevőit dr. Kenyeres István, a levéltár főigazgatója és Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke köszöntötte, majd a konferenciát Breinich Gábor, a Budapesti Honismereti Társaság elnöke nyitotta meg. Levezető elnöki tisztségét Szöllősy Marianne, az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője látta el.

Az első négy előadó a helytörténeti oktatás fővárosi szintű megközelítésével, jogi háttérével foglalkozott, a kávészünet utáni előadók egy-egy kerület helytörténeti oktatásának helyi megoldásait és eredményeit mutatták be.

Első előadóként a főváros közoktatásában a helytörté-

neti oktatás lehetőségeit, szerepét Péterffy Balázs, a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ Budapest 13. Tankerület igazgatója ismertette. A rendszerváltoztatás utáni helytörténeti oktatás jogi szabályozásáról Lehetőségek és kihívások címmel Rigó Balázs, a Kodolányi János Főiskola tudományos segédmunkatársa tartott előadást. A Budapesti Történeti Múzeum fővárosi szintű múzeumpedagógiai tevékenységeit (Hogyan fedezzük fel a város múltját a múzeumban?) Berhidai Magdolna, a közgyűjtemény múzeumpedagógusa vázolta fel. Az iskolai oktatásban Budapest Főváros Levéltára szerepvállalásáról Breinich Gábor, Budapest Főváros Levéltára főlevéltárosa adott tájékoztatást.

A kávészünetben a konferencia résztvevői a levéltár aulájában tekinthették meg a Budapesti Honismereti Társaságnak köszönhetően a főváros kerületeiben hely-

történeti oktatás – kerületenkénti, valamint általános iskolai, középiskolai és tanári kézikönyv bontásban – céljait szolgáló kiadványok bibliográfiáját. Ez a konferencia után több hétig a Budapesti Helytörténeti Portálról letölthető is volt. Ugyanitt kisebb kiállítás formájában a kerületekben oktatási célokra használt helytörténeti kiadványokat is (olvasókönyvek, munkafüzetek, sé táló füzetek) vehettek kézbe a konferencia résztvevői.

A szünet után Hirmann László, az Újpesti Károlyi István Általános Iskola és Gimnázium igazgatója az újpesti helytörténeti oktatás helyzetét ismertette. Itthon Óbudán – a hely története (iskolásoknak) címmel Felbermann Judit múzeumpedagógus, az Óbudai Múzeum igazgatóhelyettese közgyűj-

Rigó Balázs,
a konferencia egyik előadója

teménye sokrétű múzeumpedagógiai tevékenységéről tartott tájékoztatást. Utolsó előadóként Heilauf Zsuzsanna, a Tomory Lajos Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény vezetője Pestszentlőrinc – Pestszentimre helytörténeti oktatását vázolta fel.

A szakmai konferencia a Nemzeti Kulturális Alap támogatásának köszönhetően valósulhatott meg.

G. T.

Gratulálunk

A MúzeumCafé, a Szépművészeti Múzeum által alapított folyóirat MúzeumCafé-díját idén Népessy Noémi, az Óbudai Múzeum – Goldberger Textilipari Gyűjtemény igazgatója vehette át Martos Gábor főszerkesztőtől március 19-én, a Goldberger Textilipari Gyűjteményben – a Goldberger-gyűjtemény megmentéséért és a gyűjtemény szakmailag is magas színvonalú állandó kiállításának megvalósításáért.

A barokk kor emlékeinek a Fő téri Zichy kastély udvara adott méltó keretet – ének, zene, élősakk, színházi előadás, tánc és egyéb programok tették ezt lehetővé.

A Krúdy-negyedben a „boldog békeidők”, a századforduló világa kelt életre. Korabeli ruhákba öltözött urak és hölgyek, korabeli eszközöket használó emberek egész napos jelenléte hangsúlyozta ezt. Az Óbudai Társaskörben eközben a kor polgári zenekultúrájával ismerkedhettek az érdeklődők.

Az említett főbb rendezvénysorozatok mellett a városrész történeti múltjához valamilyen szinten kapcsolható óbudai intézmények (Óbudai Népzenei Iskola, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Óbudai Múzeum, stb.) is hozzájárultak az Óbudai Korok Fesztiválja látogatóinak elégedettségéhez. Aki most nem volt itt, az remélhetőleg a jövő évi Óbudai Nyár nyitórendezvényén hasonló élményekben részesülhet majd.

gábrriel

Egy városrész négy arca

www.obudainyar.hu

Óbudai Korok Fesztiválja

Történeti múltjának méltó megemlékezéssel állítottak emléket Óbudán június 7-én, az Óbudai Korok Fesztiválja egész napos program-sorozatával. A nagy sikerű rendezvény nem csupán a városrész polgárait szórakoztatta, ismereteit és helyi kötődését erősítette, de jelentős turisztikai vonzerőt is eredményezett.

A városrészben működő intézmények széles körű összefogásának köszönhetően egyidejűleg négy fő helyszínen négy korszak emlékeit idézhették fel.

A Nagyszombat utcai katonai amfiteátrum kövei között Traianus római császár idején még tartományi székhelyként is működő Aquincum négy latin évszázadának ünnep- és hétköznapijai, kulturális és katonai emlékei elevenedtek fel.

Az Óbudai Múzeum szervezésében az egykori középkori piactér helyén – a Lajos utca 158. és az óbudai zsinagóga közti területen – a szinte nyom nélkül elpusztult magyar királyi, majd királynői székhely, a középkori Óbuda színes élete várta a látogatókat.

Óbudai Múzeum és Könyvtár

Vezető: Népessy Noémi,
tel./fax: 250-1020
cím: 1033 Bp., Fő tér 1.,
nyitva: K–V: 10–18 óra.

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne,
tel.: 370-0652,
cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48.,
nyitva: K–P: 10–17, Szo: 10–14 óra.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus, tel.: 218-7420,
cím: 1092 Bp., Ráday u. 18.,
bejárat az Erkel utcából,
nyitva: K–P: 12–18,
Szo: 10–14 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Verbai Lajos, tel.: 261-5569,
cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b.,
nyitva: H, K, Sz, P: 10–14,
Cs: 14–18 óra.

Albertfalvi Hely- és Iskolatörténeti Gyűjtemény

Vezető: Beleznay Andor,
tel.: 208-6635,
cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K, Cs, Szo: 14–18 óra.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Osvai Katalin,
tel.: 06-30-644-9309,

cím: 1117 Bp., Erőmű u. 4.,
nyitva: Sze: 15–18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Galéria

Vezető: Balázs Attila, tel.: 457-0501,
cím: 1126 Bp., Beethoven u. 1/b.,
nyitva: K, Cs, P: 10–18 óra.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Munkatárs: Dr. Simonné Hortobágyi Zsuzsanna,
tel.: 06-30-453-3693,
cím: 1131 Bp., József Attila tér 4.,
nyitva: K–Cs: 11–17, P: 9–16 óra.

Rákospalota, Pestújhely és Újpalota Helytörténeti gyűjteménye

Vezető: Kiss Emília, tel.: 419-8216,
cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81.,
nyitva: K, Cs, Szo: 10–14,
Sze: 14–18 óra.

Kertvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Széman Richárd, tel: 401-0866,
cím: 1165 Bp., Veres Péter út 157.,
nyitva: H–Cs: 10–16 óra.

Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

Vezető: Ádám Ferenc,
tel.: 256-6062, 258-4693, fax: 256-9526,
cím: 1174 Bp., Báthory u. 31.,
nyitva: K–V: 14–18 óra.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa,
tel.: 281-1619,
cím: 1191 Bp., Csokonai u. 9.,
Nyitva: K–P: 14–18 óra, Szo: 10–14 óra.

Tomory Lajos Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény – Múzeumsarok

Vezető: Heilauf Zsuzsanna,
tel.: 290-1585, 06-20-316-9885
cím: 1183 Bp., Szent Lőrinc sétány 2.,
nyitva: K: 10–18, Sze–Szo: 14–18 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvary Ildikó,
tel.: 283-1779,
cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K–V: 10–18 óra.

Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Molnár Krisztián, tel.: 278-2747
cím: 1213 Bp., Szent István út 230.
nyitva: Sze: 8–14.30, P: 14–18,
Szo: 9–13 óra.

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

Vezető: Garbóci László,
cím: 1222 Bp., Veréb u. 4.,
(Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt,
Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona, tel.: 285-2746,
cím: 1238 Bp., Sztítás u. 105.,
nyitva: Sze–P: 14–18 óra.

Az elmúlt években sok helytörténeti sétát, előadásokat szervezett a VII. kerületi Erzsébetvárosi Helytörténeti Klub. Résztevői voltunk az őszi Kulturális Örökség Napok sétáinak. A régi Kerepesi út egyik oldala a mi kerületünkhöz tartozik. A Rákóczi úton kívül a Dohány utcát is bejártuk, a Petőfi Sándor bérelte egykori Schiller-ház mai utódjának udvarán emlékeztünk. Bementünk a Zara Hotelba is, ami egykor a híres Dohány utcai fürdő helye volt. A 300 éves Rókus kápolnában még hangversenyt is hallgatunk.

A korábbi évben a Lövöldetérig a Király utcát jártuk be, a Teréz templomot is megtekintettük. A régi klasszicista mesterek által épített 200 éves házak udvarán, felidézünk sok irodalmi emléket. A megmaradt kalmárházak szépségeiben is gyönyörködtünk.

Erzsébetvárosi Helytörténeti Klub

A városrész múltjának ápolói

Tavaly ősszel margitszigeti sétán vettünk részt. Itt az Árpád-kori romokkal, Krúdy Gyulával, a fürdőélettel, a botanikával, a gátakkal, és hidakkal a „Vizek Éve” programhoz kapcsolódva sok információ hangzott el.

Néhány éve autóbusszal felkerestük Pilismarótot, ahol a település nevezetességeivel, pl. a híres könyvkiadó rezidenciájával, a Heckenast kúriával ismerkedtünk. A villát Feszlg Frigyes romantikus stílusban tervezte. Szép a klasszicista temetőkápolna, és a főutcán állították fel a török elől menekülő Dobozy Mihály szobrát. Ide a reformkorban több politikusunk is kijárt.

Tavaly ősszel kimentünk Törökbálintra, ahol Róth Mik-

sa üvegművész és Walla József műkő gyáros (mindketten erzsébetvárosiak) felújított síremlékét kerestük fel. Megtekintettük az Árpád-kori alapokon nyugvó római katolikus templomot, a pestis kápolnát, a kastélykórházat, stb.

Előadás tartottunk a 200. éve született Rottenbiller Lipót polgármesterről, akit a posztjára többször is megválasztottak. Háza ma is áll a Kálvin-téren.

Az 1838-as nagy pesti árvízről a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény által rendezett kiállítást tekintettük meg, majd a Kálvin tér nevezetességeit mutatta be vezetőnk.

Kétszer is voltunk a fővárosi levéltárban, ahol kiállításon Koós Károly építész

munkásságával ismerkedtünk, majd tavaly ősszel a Gerenday család, a pesti kereskedő, majd gyáros család iratanyagába, fotóiba és a több generációs család életébe pillanthatunk be. Ősszel a felújított Mátyás-templomot jártuk be.

A programokat dr. Horváth Péterné vezette, kinek a BVE Értesítőjében jelent meg számos cikke, köztük az Erzsébetvárost is közelebbről érintő Király utca sarkán álló régi Orczy-házról, amit 1930-as években lebontottak, a 100. éve elhunyt Klösz György fotósról, akinek a Faszor 49. alatt volt a villája és műhelye, valamint a már lebontott Feld Zsigmond-féle nyári színházról a ligetben.

Klubunk vezetője, Buda Katalin az Erzsébetvárosról írt érdekes történetekkel teli, képekkel is gazdagon illusztrált könyvet (2004-ben, majd a folytatást 2012-ben).

Horváth Péterné

Szili István, Kőbánya szoboröntője

A magyar szoboröntészet kiváló személye volt a 20. század elején Szili István, akinek a műhelyében számos kiváló szobor készült.

Bordács István fémöntő-mester öntödéjében tanult, segédlevelének elnyerése után a többi fémöntőlegényhez hasonlóan külföldi vándorútra kelt. Odakint fém- illetve szoboröntődékekben dol-

helyben. Később a jelenlegi Hungária út 94. szám alatti szoboröntödébe költözött, majd a Petróczy út 14/b alatt felépített műhelyben folytatta tovább iparát. A Kossuth tere idén visszaállított Tisza-szobor – Zala György alkotása – is a Szili műhelyben készült. Szili István jó kedélyű, rendkívül szorgalmas,

Az V. kerületi Kossuth téren visszaállított Tisza-szobor talpazatán az öntő, Szili István neve
(Fotó: a szerző felvétele)

gozott, egészen 1914-ig, vagyis az első világháború kitöréséig. 1918-ban önállósította magát, egy ideig Mayer Jánossal együtt dolgoztak a Bolgár utcai mű-

New York városa számára készített Kossuth-szobor Szili István öntödéjében
(Fotó: Bányászati és Kohászati lapok, 1957)

A Szili öntöde (Fotó: MMKM Öntödei Múzeum adattára)

szerény ember volt, aki egyébként a kerület társadalmi életében is szerepet játszott.

A rendelkezésre álló források alapján három Horvay János alkotásról állítható, hogy azt Szili István öntödéjében készítették. A beazonosított szobrok közül időrendben az első a New York városában 1928-ban felállított Kossuth-szobor, melyet az amerikai magyarok rendelték meg, a rávalót pedig közadakozásból gyűjtötték össze. Ennek a műalkotásnak a megszületése nagymértékben különbözik a legtöbb bronzszobor előállításától. Több esetben elő-

fordul, hogy a már meglévő öntőmintáról, akár nagyobb időbeli különbséggel több példányban öntenek le egy szobrot, de az ritkább, hogy a köztéren elhelyezett szobrot veszik az öntőminta készítésé alapjául. A New York-i Kossuth-szobor esetében Horvay János Cegléden 1902-ben felállított szobrát használták fel a minta készítéséhez. A szobor kiöntése nagy büszkeséggel töltötte el Szili Istvánt és munkatársait, amit bizonyít, hogy több fénykép is készült az öntöde udvarán összeállított, vagy csak darabokban lévő szoborral.

Millisits Máté

Árpád-házi Szent Erzsébet Plébániatemplom

Tervezője Steindl Imre, Pesten, 175 éve született

Még épült a parlament, amikor a főváros az erzsébetvárosi Rózsák terén építendő templomról határozott. A választás Steindl Imrere esett, aki az első díjas tervére a megbízást megkapta. Érdekesség, hogy a tervpályázatra Steindl öt tervváltozatot küldött be.

Monumentális alkotása megfelel a középkori katedrálisok építészeti környezetének. A viszonylag kisméretű, történeti városi térben hatalmas egyházi építményt helyeznek el. A Rózsák terének ma is ragyogó ékessége ez a katolikus templom.

Steindl Imre művében a gótikus templom hangulatát a színes kerámiák világa te-

szi teljessé. A külső homlokzaton Szent Erzsébet legendája – Apáti Abt Sándor mintázta domborműves képsorban: a rózsza csoda, Szent Erzsébet betegeket ápol. A Példabeszédekéből vett: „Balga és bölcs szüzek” jelenetet – a megváltó Krisztust várók vajon felkészültek-e a fogadásra. A bibliai történet szerint a balga szüzek elfeledtek a mécesbe olajat készíteni, nem úgy, mint a bölcs szüzek – a jelenetet Köllő Miklós mintázta.

Főhomlokzatát az evangélisták szimbólumai ékesítik, valamint Magyarország és a főváros címere. Zsolnay kerámia a belső térben az ol-

tár, a keresztelő medence díszei és a kálvária képsora. Sajnos a stációk, a mázolás miatt ma már alig élvezhetők. Említésre méltó a mellékoltáron meglevenített színes Zsolnay kerámia-jelenet, az angyali üdvözet.

A gótikus építészet kerámia elemeivel díszített alkotásain és az általa helyreállított műemlékeken egyéni stílusának és életérzésének pontos lenyomatai érződnek. A Zsolnay építészeti kerámiák diadalútjának elindítójaként és alkalmazójaként igazi iniciátor testesült meg Steindl Imrében.

A 175 éve, Pesten született Steindl Imre emlékét szobor őrzi a parlamentben és utca-

A Rózsák terén álló templom
(Fotó: a szerző felvétele)

név a Lipótvárosban, épületei és az általa helyreállított műemlékek azonban mind ezeknél maradandóbbak.

Vízy László

Pongráctelep művészeti értékei

A mai lakóparkok elődjeként épült

Aki a X. kerületi, Gyöngyike utcai Pongrác Községi Házba téved, egy kicsi, de látványos helytörténeti kiállítást tekinthet meg. A fali tablók az idén 75 éves Pongrác úti lakótelep 1939–1942 közötti felépítéséről korabeli sajtófotókkal és magánfényképekkel, alaprajzokkal és térképekkel, bizonyítvánnyal, lakbérkönyvvel ismerkedhetünk. Jó idő esetén egy tízperces sétával kör-

Győry Dezső: Család, felújított szobor (Fotó: a szerző felvétele)

bejárva a lakótelepet megfigyelhetjük a szinte csak helybeliek által ismert művészeti értékeket is.

A mai nevén Pongrác úti lakótelep vagy Pongráctelep, ill. Kis-Pongrác lakótelep neven ismert kőbányai városrész egy 3000 kislakásos fővárosi program részeként épült fel 1939–1942 között a mai Salgótarjáni utca és Pongrác út sarkán, eredetileg 818 lakással. A környék kissé zárt jellege (vasútvonalak, gázgyár, Augusztá-telep, laktanyák, stb.) és nyilván a lakótelep mérete miatt húsz lakóháza közé tervszerűen építettek bölcsődét, óvodát, elemi iskolát, orvosi rendelőt, mozit, valamint egy közfürdőt (a lakótelep 818 laká-

sa WC-vel, de fürdőszoba nélkül épült)!

Ezenkívül műalkotásokkal, kertészeti rendezéssel, valamint a mai lakóparkokra emlékeztető, őrzött kapukkal ellátott kerítéssel is emelték a lakbért fizetni képes kispolgári-gyári munkás, többgyermekes családoknak szánt lakótelep színvonalát. Polgármesteri rendeletre az építési költség 2 százalékát (60 000 pengőt) erre kellett fordítani, ebből meghívásos pályázatot hirdettek, amelyen összesen 22 elismert művész vett részt.

A pályázat keretében az épületek közötti parkosított térségekben homokozókat és „lubickoló” medencéket létesítettek, szélűkre kútszobrok kerültek, ezek közül már csak a „Mackók” van meg, sajnos leromlott állapotban. Az iskola tömbje körül két nagyobb szobrot helyeztek el: Csúcs Ferenc „Munka” című művét (férfialak csákánnyal) és Győry Dezső „Család” című szobrát (munkás házaspár két gyermekével).

A szobrokon kívül fali képek is készültek. Négy lakóháznak a telep belseje felé néző rövid oldalát egy-egy hatalmas sgraffito díszítette: Medveczky Jenő és Molnár C. Pál alkotásai. A négy évszakot megjelenítő képek közül a „Nyár” sajnos egyáltalán nem maradt fenn, a másik három évszak is csak leromlott állapotban látható ma. A lakótelep egyetlen kortárs műalkotása Bíró Gáspárnak a Pongráctelep 1956-os áldozatainak emlékére készített bronz plasztikája a Községi Ház falán van. Eredetileg voltak még más műalkotások is a lakótelepen, melyek már csak fotó-

Pongráctelepi „Székesfővárosi Községi Népiskola” ülső frontja a Munka szoborral (Fotó: Tér és Forma, 1942. 11.)

kon tekinthetők meg a helytörténeti kiállításon.

Nem műalkotások, de korszinező, hangulatos apró részleteket ma is meg lehet figyelni a lakóházakon: kovacsoltvas zászlótartók, ajtórácsok, évszámok, elválasztó rácsok. Itt-ott még látható aknamentesítést tanúsító cirill betűs felirat 1945-ből, eredeti óvóhely kapu a gyártó táblájával, ill. labdázást és kerékpározást „rendőrileg” vagy „hatóságilag” tiltó fémtáblák, házfalra festett feliratok.

A Pongráctelep megújítására 2010-ben európai uniós pályázatot nyert a Kőbányai Önkormányzat, így a Kis-Pongrác projekt kereté-

2014 nyarán-őszén várható egy átfogó kertészeti rendezés a járdák, közvilágítás megújításával és térfigyelő kamerák felszerelésével.

A jelenleg még látható műalkotások a lakótelep egészének megjelenésével együtt a X. kerület helyi védettségi körébe tartoznak. A Család c. szobrot a Budapesti Történeti Múzeum Budapest Galériája 2013-ban felújította. Ezenkívül a bejegyzés alatt álló Pongrác Egyesület szakértők közreműködését keresi a három megmaradt sgraffito restaurálásának megtervezéséhez, pályázati források felkutatásához, valamint a Pongrác

Molnár C. Pál sgraffitoja (Fotó: Halász Árpád – Budapest Székesfőváros középítkezések, 1941)

Ugyanez napjainkban (Fotó: a szerző felvétele)

ben 2012–2014 folyamán fokozatosan és részlegesen felújították a lakóházakat és a középületek többségét. A volt közfürdő épületében közösségi ház nyílt, valamint

Közösségi Klub helyi újság kiadványában próbálja felhívni a helybeli lakosok figyelmét a lakóhelyük jól és kevésbé jól látható értékeire, a helyi hagyományok és történetek megismerésére.

Bánó Soma

Húszéves jubileum

„BRAUNHAXLER”
Óbudai Német Hagományokat Ápoló
Közhasznú Egyesület

Az 1994 márciusában alapított „BRAUNHAXLER” Egyesület és az 1994 őszén megalakult Német Kisebbségi Önkormányzat legfontosabb feladatának a sok-sok megpróbáltatás és viszontagság után még megmaradt óbuda-békásmegyeri német nemzetiség hagyományainak, tárgyi emlékeinek felkutatását, ápolását, felelevenítését, megőrzését és továbbadását tekinti.

Az óbuda-békásmegyeri német nemzetiség közel 300 évvel ezelőtt talált itt új házára, és szorgalmával, kitarító munkájával, erős hitével maradandó kultúrát alkotott Óbuda-Békásmegyeren. Háromszor is elűzték innen: 1945 januárjában „malenkij robotra” hurcolták el az óbudaiakat; 1946. februárjában kitelepítették Németországba a békásmegyeriek; az 1960-as évek végén, a panelprogram során a még megmaradt németajkú lakosság nagy részét Budapest lehető legtávolabbi kerületeibe költöztették, miután házaikat, melyeknek jó részét addigra már amúgy is

elvtették tőlük és államosították, lebontották.

A Német Nemzetiségi Önkormányzat és a Braunhaxler Egyesület az elmúlt 20 évben minden lehetséges anyagi és erkölcsi támoga-

gítve dolgozunk, programjaink közösek.

A Német Kisebbségi Önkormányzat és a Braunhaxler Egyesület az elmúlt 20 év során helyreállította a Kiscelli Kálváriastációkat, a Szentháromság szoborcsoportot, a békásmegyeri Kurtz keresztet, a Szent Flórián fogadalmi oltárt. 2014-ben megkezdjük a külső-bécsi úti Jézus Szíve kápolna

magyar nyelvű keresztútjárását, az Óbudai Búcsút, a nemzetiségi adventi estet, a Krumpplibúcsút, szentmisével és koszorúzással emlékezünk meg a malenkij robotra elhurcolt óbudai, és a kitelepített békásmegyeri németajkú civil lakosságról.

A braunhaxlerok című könyvvel és a 2014. március 21-től két hétig az Óbudai Kulturális Központban bemutatott jubileumi kiállítással emlékeztünk őseinkre, illetve a Német Kisebbségi – ma Nemzetiségi – Önkormányzat és a „BRAUNHAXLER” Egyesület alapítóira. A Braunhaxler jubileumi kiállítást idén szeretnénk a Békásmegyeri Községi Házban, a 3K-ban és a Civil Házban is bemutatni.

A 20 éves jubileum alkalmából a Német Nemzetiségi Önkormányzat a III. kerületi PSZL-vel közösen „Mesél az egykor volt Altofen és Krottendorf...” címmel helytörténeti pályázatot írt ki az óbuda-békásmegyeri németekről általános- és középiskolás gyerekek számára, melyre 116, szebbnél szebb pályamunka érkezett be; a győztes pályamunkákat a jubileumi kiállításunkon mutattuk be.

Neubrandt Istvánné

A kiadványainkról

Az egykor itt élt Braunhaxlerok életét, szokásait, hitét, mindennapjait könyveinkben, naptárainkon ismertettük:

- Gálosfai Jenőné: „Németföldről gyalogszerrel, tutajon”, „Kockás abrosz, jó kadarka”, „Óbuda régi ízei”,
- a „Szülőföldünk, Békásmegyer” és a „Chronik unseres Heimatortes, Krottendorf” című könyvek az egykori Békásmegyert mutatják be,
- a régi, már lebontott utcák, terek hangulatos, ódon házait a 10 éven keresztül évről-évre kiadott „BRAUNHAXLER” nosztalgianaptár hozta vissza a felejtés homályából,
- májusban német énekekből egy DVD-felvételt készítettünk a „BRAUNHAXLER” Dalkör közreműködésével,
- megalakulásunk 20 éves jubileumára jelentettük meg „A braunhaxlerok” című kétnyelvű könyvet. Ez a könyv bemutatja az egykori németországi telepesek életét, szokásait, beilleszkedésüket, eredményeiket.

N. I.

tást megkapott Óbuda-Békásmegyer Önkormányzatától, de segítettek munkánkat helyi cégek, vállalkozók, és civilek is – megalakulása óta „kéz a kézben”, egymást se-

felújíttatását, mely várhatóan július végére elkészül. Két évtized alatt számos hagyományos sváb rendezvényt elevenítettünk fel: a sváb bálakat, a nagypénteki német-

Budapesti utcanevek A-Z

Már térképmellékletei is vannak

A karácsonyi könyvvásáron vehették kézbe a budapesti utcanevek iránt érdeklődő lokálpatrióták és szakemberek Ráday Mihály Budapesti utcanevek A-Z című új könyvét. Az elismert fővárosi lokálpatrióta kötete az utoljára 2003-ban megjelent Budapest teljes utcanévlexikona – javított, bővített kiadás – legújabb, ismét a napjainkhoz igazított anyagát tartalmazza, az azóta el-

telt időszak közel 600 névváltozását feldolgozva.

Ez azt takarja, hogy tíz év alatt a főváros mintegy 8000 elnevezett közterületének 7,5 százaléka kapott új nevet, indokoltá téve az újabb könyv kiadását – és tegyük hozzá, megvásárlását. (Ugyanis az említett hasonló tartalmú kötet már csak az antikváriumokban szerezhető be.) Mint ismert, a rendszerváltoztatás utáni

második évtizedtől már a kerületi közgyűlések közterület átnevezési javaslatai jutnak a fővárosi közgyűlés elé. Ezek a Főpolgármesteri Hivatal egyik főosztálya véleményezésével kerülnek tovább, majd a főpolgármester terjeszti a változtatási javaslatot a közgyűlés elé.

A könyv adattárát Mészáros György és a szerkesztő, Ráday Mihály állította össze, az utcanév-történetek Buza Péter, Gál Éva, Lukács Katalin, Prusinszki István gondos munkájának köszönhetőek. A mostani kötet elején az el-

igazodást már tartalomjegyzék is segíti, és egy igen jól használható, színes Budapest atlasz. A főváros összes kerületét felvonultató térképmelléklet igazi többlet a korábbi utcanévlexikonokhoz képest, melyek megbízhatóságát, magas színvonalát ez a kötet is megőrizte.

G. T.

Lételemünk a víz

A tárlat kihelyezett iskolai tanórak helyszíne is volt

Az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény Lételemünk a víz című vándorkiállítását március 20-án az újpesti Károlyi István Általános Iskola és Gimnázium Károlyi Galériájában Kriska György osztályvezető, az MTA Ökológiai Kutatóközpont Duna-kutató Intézete főmunkatársa nyitotta meg. A megnyitóra érkezőket Hirmann László, a

gimnázium igazgatója köszöntötte. A tárlat mintegy húsz tablója a teljesség igénye nélkül térképezi fel Újpestnek a Dunával és a vízzel való kapcsolatát – korábban az Aquaworld Budapestben volt látható, előtte a muzeális anyagokkal teljes kiállítás a 2013. évi Újpesti Városnapokon (lásd előző számunk 1–9. oldala – a szerk.).

Óbuda – az Év Múzeuma

Múzeumok Majálisa 2014

A Magyar Nemzeti Múzeum május 17-18-án a Múzeumkertben 19. alkalommal rendezte meg a Múzeumok Majálisát, amely a magyar múzeumok legfontosabb fesztiválja. A minden korosztály érintő kétnapos rendezvénysorozaton résztvevő több mint száz múzeum között Budapest és kerületei önkormányzatainak közgyűjteményei közül bemutatkozott a Budapesti Történeti Múzeum, Budapest Főváros Levéltára, valamint Csepel, Ferencváros, a Hegyvidék, Kispest, Óbuda, Pesterzsébet, Pestszentlőrinc-Pestszentimre és Újpest hely-

történeti gyűjteménye/múzeuma. Szokás szerint ekkor értékeli és díjazza a magyar múzeumi szakma civil szervezete, a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület az előző év kiemelkedő közgyűjteményi tevékenységeit. A társaság elnöke Deme Péter bejelentette, hogy az Év Múzeuma 2013 kitüntető címet nyerte el az Óbudai Múzeum a Goldberger Textilipari Gyűjtemény múzeumfejlesztésével, közösségépítő munkájával. Elismerő oklevelet kapott a Pesterzsébeti Múzeum is a helyi művészek és a kerületi helytörténet népszerűsítéséért.

A sárkányos cégér alatt

A Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteményben január 24-én mutatkozott be a Marcali Múzeum vándorkiállítása A sárkányos cégér alatt címmel. Tárlatukon a Ferencvárosban tanult és első műhelyét a Ferenc körút 42-ben megnyitó Hikman Béla múlakatosmester és testvére, valamint a Hikman családba

iparos/kispolgár életút a 20-as, 30-as években, a második világháború megpróbáltatásai, házuk állami tulajdonba vétele, osztályidegen né nyilvánítás, műhelyük államosítása, nyomor, utódjai értelmiségivé válása, sikeres érvényesülése.

A kiállítás március 22-ig volt megtekinthető.

beházasodott Szabó Nándor tanító és leszármazottjainak életútját követhettük végig – tablók, dokumentumok és igen gazdag tárgyi anyagon át. Hikman Bélát az országos kézműipari kiállításokon kétszer is (1927 és 1929) aranyéremmel tüntették ki, a marcali ipartestület elnökévé választották.

A család tagjainak sorsa tipikus 20. századi magyar történet: sikeres kis-

A kiállítás „névadója”

Gratulálunk

A Műemléki Világnap alkalmából április 18-án a Belügyminisztérium a műemlékvédelem és a régészeti örökségvédelem terén kimagasló tevékenységet végző személyeket tüntetett ki. Dr. Horváth Péterné, a Budapesti Városvédő Egyesület város történeti csoportja és a Budapesti Honismereti Tár-

Dr. Horváth Péterné

saság tagját Forster Gyula- emlékéremmel tüntette ki Felkai László, a BM közigazgatási államtitkára.

Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum.

Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság:
1043 Budapest, Berda József u. 48.,

tel.: 370-0652, e-mail: info@bph.hu, bph@upcmail.hu,
internetes változat: www.bph.hu.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor,

Szerkesztőbizottság: Breinich Gábor, Buda Attila,
Róbert Péter, Sándor P. Tibor, Sipos András.

Postai előfizetési díja 480 Ft/év. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Kereskedelmi Igazgatóság, Hírlap Üzletága. Postacím: 1900 Budapest Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, valamint megrendelhető e-mailen: hirlapelőfizetes@posta.hu és telefonon 06-80/444-444. A Budapesti Történeti Múzeumban, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi és fiókkönyvtáraiban, a kerületek helytörténeti gyűjteményeiben/múzeumaiban és a Budapesti História előadóestjein ingyenesen terjesztett. Budapest Főváros VII. kerület, Erzsébetváros, III. kerület, Óbuda–Békásmegyer és X. kerület, Kőbánya Önkormányzatai támogatásával készült lapunk.

Nyomda: Kolofon Kft. • ISSN 1418-4273